

ŠTUDIJA.

Priobčuje dr. Avgust Žigon.

I. HERRAD VON LANSPERG, OPATINJA HOHENBURŠKA.

»Hortus deliciarum«, delo opatinje nunskega samostana Hohenburg na Elzaškem, Herrad von Landsperg, manuskript z risbami, iz druge polovice 12. stoletja! Kakor pravi sama Herrad v neki opombi svojega rokopisa, je bila kot opatinja naslednica opatinje Relindis isteega samostana, umrle 22. avgusta leta 1167.: »Herrat hohenburgensis abbatissa per Relindam ordinata ac monitis et exemplis suis instituta«, ter je potem vladala in vodila v duhu Relindinem svojo sveto četo 28 let, do svoje smrti 25. julija 1195. S tem je »Hortus deliciarum« kronološko datiran, postanek manuskripta jasno določen — pred leto 1195.¹

In zakaj nas ta kronološki datum, in sploh ta manuskript zanima? Ilustrirana zbirka latinskih ekscerptov v prozi: o zgodbah sv. pisma in teološki vedi tistih dni, vmes odlomkov o astronomiji, geografiji, filozofiji, o stari posvetni zgodovini v odnosu njenem do cerkvene, in odlomkov celó o umetnosti in znanosti, vse za pouk nunam samostana Hohenburg o dobi, ko knjig sploh še ni bilo. A v zbirki so tudi latinske pesmi, originalne pesmi opatinje Herrad same, ki jih je spesnila, ilustrirala in vglasbila — po njeni lastni izjavi v proemiju — svoji sveti četi hohenburgski za vedrilo in bodrilo:

Salve cohors virginum
Hohenburgiensium,
Albens quasi lilium
Amans dei filium.

Herrat devotissima,
Tua fidelissima
Mater et ancillula,
Cantat tibi cantica.²

In med to poezijo hohenburgske opatinje Herrad von Landsperg so štiri pesmi, ki nas radi njih, bolj ko radi vsega družega, zanima to nemško delo srednjega veka danes na Slovenskem v naši moderni dobi.

¹ Herrad von Landsperg, Aebtissin zu Hohenburg, oder St. Odilien im Elsaß, im zwölften Jahrhundert; und ihr Werk: Hortus deliciarum. Ein Beytrag zur Geschichte der Wissenschaften, Literatur, Kunst, Kleidung, Waffen und Sitten des Mittelalters. Von Christian Moritz Engelhardt. (Mit 12 Kupfertafeln in Folio.) Stuttgart und Tübingen, in der J. G. Cotta'schen Buchhandlung. 1818. [Dun. U.-B., sign. I 199671].

² L. c., pg. 121. Za tem proemijem v 25 strofah je pripisala še ogovor v prozi o svojem delu ter njega namenu:

Herrat gratia Dei Hohenburgensis ecclesiae abatissa licet indigna; Dulcissimis Christi virginibus in eadem ecclesia quasi in vinea domini fideliter laborantibus, gratiam et gloriam, quam dabit Deus. Sanctitati vestrae insinuo, quod hunc librum qui intitulatur hortus deliciarum ex diversis sacrae et philosophicae scripturae floribus quasi apicula deo inspirante comportavi et ad laudem et honorem Christi et ecclesiae, causaque dilectionis vestrae quasi in unum melliflum favum compaginavi. Quapropter in ipso libro oportet vos sedulo gratum quaerere partum et mellitis stillicidiis animum reficere lassum, ut sponsi blandiciis semper occupatae et

Te štiri pesmi so: 1. Rhythmus de Monte Hohenburg (10 strof); 2. Item Rhythmus de Monte Hohenburg (6 strof); 3. Spev o Evinem jabolku (5 strof); 4. Pesem gospodu in kralju Jezusu Kristu (8 strof).

I. Rhythmus de Monte Hohenburg.¹

Hoc in monte
Vivo fonte
Potantur oviculae;
Esum vitae
Sine lite
Congestant apiculae.

Nectar clarum
Scripturarum
Potant liberaliter;
Bibant, bibant,
vivant, vivant,
Omnes aeternaliter.

Vultus harum
Lumen clarum
Habent datum coelitus;
Reginarum
Has sanctarum,
Credas esse penitus.

Genus tale
Speciale
Genus Christo proximum;
Est commune
Tibi une
Fructum portans maximum.

Naevum nescit
Nam ignescit
Celibatus gloria;
Semper mentem
Gemiscentem
Dat sponsi memoria.

Illum spectat
Vix expectat
Ut remoto speculo;
Bonae spei
Faciei,
Contempletur oculo.

Coetus iste
Nihil triste
Nihil laevum doleat;
Rectitudo,
Sanctitudo
Semper hinc redoleat.

spiritualibus deliciis saginatae transitoria secure percurratis et externa felici jucunditate possideatis, meque per varias maris semitas periculose gradientem fructuosus orationibus vestris a terrenis affectibus mitigatam una vobiscum in amorem dilecti (Christi) vestri sursum trahatis. Amen. (L. c., 125.)

¹ L. c., pg. 128—130.

Aula dei
Virginei
Chori sunt et thalamus;
Dictat namque
Sic utrumque
Cito scribens calamus.

Verus sponsus
Nunc absconsus,
In coeli palatio;
Servet, regat,
Has protegat
Saeculorum spatium.

Ut sodales
Virginales
Vivant sine crimine;
Sub Messia
Cum Maria
Virgines cum virgine.

2. *Item Rhythmus de Monte Hohenburc.*¹

Hunc ad montem,
Vitae fontem,
Derivavit gratia;
Ubertatis,
Castitatis,
Irrorans solatia.

Gaude laeta
Canta sueta
Cohors virginum;
Ordo cujus
Ornat hujus
Seculi domicilium.

Sacer cultus
Simplex vultus
Casta mens et humilis,
Amatori,
Servatori
Christo est amabilis.

Cantus suavis,
Gestus gravis,
Motus pudicitiae;
Aeternalis
Absque malis
Signa sunt laetitiae.

Regis natae
Sic ornatae
Sunt abintus singulae;
Dant fimbrias
Tunc aureas
Nunc absconsae gemmulae.

O spes certa,
Quae operta
Licet sit in speculo;
Sponsum deum,
Regem verum,
Videbitis oculo.

3. *Rhythmus de eo quod Adam de vetito pomo comedit.*¹

Die quadam
Dum stat Adam
Domo delectabili;
Venit ater
Necis pater
Vultu cum terribili:
Et ad Evam
Stans ad levam
Inquit voce debili:
Audi me mulier, quae dicam facito,
De fructu comede tibi prohibito;
Sic eris ut dominus, non hoc ambigito.

Dominus eris
Si frueris
Hujus ligni fructibus;
Cuncta nosces
Quicquid posces
Fiit in coelestibus.
Nam moneris
Et juberis
Hos ne tangas dentibus.
Ne tu similis deo fias per omnia,
Ideo vetuit vobis invidia;
Comede, dabitur tibi scientia.

Eva credit
Et obedit
Fallacibus monitis;
Monet virum
Quod est mirum
Ut fruatur vetitis;
Ille favit
Et donavit
Mortem post se genitis.
Cadit, qui steterat, qui vixit moritur,
In iram gaudium, pro dolor vertitur,
Nunc fletus subeunt, risus deponitur.

Sed creator
Vitae dator
Facturae condoluit;
Ad delendam
Mortem flendam
Mundo nasci voluit.
Atque crucem
Nimis truce
Pati non obhorruit;
Hominis perditum sanatque vulnera,
Reportans humeris sursum in aethera,
Quem fera depulit ad imum vipera.

Nunc dicatur
Et legatur
Leta voce lectio.
Jacet stratus
Et damnatus
Hostis in exilio.
Hostis latet;
Nobis patet
Clara coeli regio.
Ergo fidelium laeta sit concio,
Psallat vox omnium pro tanto gaudio
Regi coelestium divino filio.

¹ L. c., pg. 131/32.

¹ L. c., pg. 139—141.

4. *Rhythmus de Domino nostro Jesu Christo.*¹

O rex pie, O dux viae, Jesu Christe optime, Nostrum chorum Laudes morum Doce tibi promere.	Tu solamen Et levamen Pro te tribulantibus Onus leve, Hujus suave Bene laborantibus.
Ut concordēs Mentis sordes Tua ope celica Expurgemus Et mundemus Cordis nostris intima.	Flos virtutis, Spes salutis, Honor ineffabilis, Pulchritudo, Sanctitudo Est inestimabilis.
Ut psallamus Et solvamus Vota nostra plenitus, Spe sincera Vita vera Te colentes jugitus.	Te sitire Et te scire Fac nos in hac nebula! Sic curramus Ut spernamus Mundi hujus flamina.
Tu fons vitae Manans rite In purgata pectora Rigas mentem Sitientem Sancta per carismata.	Ut secure Viae durae Linquamus pericula, Et mox lete Ac quiete Coeli dones praemia.

Vnanji formi, tisti znameniti strofi Prešernove proëmiálke »Lúna síje«, sem s tem določil en mejnik njene zgodovine: mejnik tam v daljni davnini. Dokazal sem s tem eksistenco te forme — že pred letom 1195., za več ko šest stoletij, skorajda za sedem tja v preteklost, preden jo je v naši poeziji udomacil Prešeren, — z istim rimanjem: a a b', c c b', z moško rimo v tretjem in šestem verzú, ki jo sicer Herrad pogostoma nadomešča s tekočo, kar pa principa o moški ne krši! Herrad je svoje »ritme« vstvarjala takoj z napevi, torej za petje; a veljá naglasiti, da izmed gorenjih četvero le tiste, ki imajo gorenjo strofo popolnoma čisto, brez drugih pritvorb: in takó ne n. pr. tretje, ki je le legenda (»lectio«), ter v njej naša strofa med obklepi po troje verzov.

Kulturnohistorična dragocenost nam je dandanes »Hortus deliciarum«, — srečno ohranjen dokument davnine.² Žal da ni v njem vesti, ki bi nas tu zeló zanimala, odkod je Herrad prejela tisto strofo svojih gorenjih »ritmov«. Ali jo je morda izumila sama? Ali pa je tudi njej bila ta strofa — že tradicija iz prejšnjih dni?

¹ L. c., pg. 147/48.

² Original manuskripta, ki je srečno prebil, nepokvarjen, prej vse sile, vse požare in divje poboje srednjega veka, je sicer uničilo leta 1870 nemško obleganje Strassburga. A ohranil nam je tekste, posebej poezijo, prej imenovani vir: Engelhardtova knjiga. Ilustracije je izdalo leta 1879—1898 v heliografskih reprodukcijah društvo za obvarovanje zgodovinskih spomenikov v Strassburgu, po — prej, pred letom 1870. nastalih faksimilih. (Herrade de Landsperg, Hortus deliciarum. Reproduction héliographique d'une série de mi-

Sodobnik opatinje hohenburške Herrad von Landsperg — je bil Walther von der Vogelweide. Nista sicer ne kraj ne letnica njegovega rojstva znana, in tudi ne letnica smrti. Vendar določajo njegovo starost na 60 let, ter imenujejo leto 1228 za smrtno leto njegovo.¹ In ta sodobnik opatinje Herrad ter njene latinske poezije ima v svojem pesniškem delu isto strofo, z istim rimanjem, dasi z drugim, rastočim ritmom!

In düstet sere
nach der lere
als er von Róme was gewon.
der im die schancte
und in dá trancte
als é, dá wurd er varnde von.²

In ni ta primera pri njem edina; toda tu zadoščaj ta sama. Daljše pesmi z več enakimi strofami te forme pa Walther nima, kakor jih ima Herrad; le posamne stojé med drugimi poedine strofe tega obrazca. Tudi je ni cenil za stalno formo kakor Herrad, ampak jo je variral po svoje v rimah in metru, ter iz takih variant zlagal tudi daljše pesmi; lep vzgled o tem dejstvu je n. pr. njegova četverostrofna »Under der linden«.³

Herrad in Walther sta dva sodobna, a samostojna, neodvisna vira za eno ter isto formo. Kaj sledi iz tega? Da nista izumila onadva te oblike, ampak da sta morala imeti nekje pred sabo v davnini še starejšo matico, še davnejši vir, ki sta iz njega privzela v svojo poezijo to strofo. A jaz za to pramatico nimam podatka! In takó so tu nadaljnemu raziskovanju odprta zdaj vrata, — s trdno in jasno zgodovinsko perspektivo.

niatures, calquées sur l'original de ce manuscrit du douzième siècle. Texte explicatif par A. Straub. Ed. par société pour la conservation des monuments historiques d'Alsace. Livr. I.—IV. gr. Fol. Strassburg 1879—1898. Livr. V.—X. [Supplément; par G. Keller]. gr. Fol. Strassburg 1893—1898. K. J. Trübner. Vsaki snopič po 10 reprodukcij.) Poleg Engelhardtovega vira prim. sicer o opatinji Herrad še: Schmidt Charles, Herrade de Landsberg. (2. éd.) Strassburg 1897. J. H. E. Heitz.

¹ A. E. Schönbach (Walther v. d. Vogelweide, Dresden 1890) sodi na str. 40: »Nach Angaben, welche der Dichter in einem seiner späteren Lieder über die vierzig Jahre macht, die er nun schon gesungen habe, kann er nicht lange vor 1170 geboren sein—«. In na str. 198 določa leto 1228 za njegovo smrtno leto: »Nach dem Jahre 1228 erfahren wir nichts mehr von Walther. Kein Lied, kein Spruch ist vorhanden, die später anzusetzen wären, und wenn wir uns den Inhalt jenes letzten Gedichtes (S. 190: »Ein Meister lehrte«) recht überlegen, so werden wir nicht zweifeln, daß Walther das schwere Siechtum, dessen er dort gedenkt, nicht überstanden hat und noch 1228 gestorben ist. Er hat somit ungefähr 60 Jahre erreicht, was man ein hohes Alter nennen darf —«. Potemtakem: Herrad je bila opatinja hohenburška 1167—1195, Walther pa je živel, približno do 30. leta svojega njen sodobnik, nekako 1170—1228.

² Die Gedichte Walthers von der Vogelweide. Hrsgb. von Karl Lachmann. Berlin 1827. Str. 6.

³ Lachmannova izdaja, str. 39. V lepem prevodu jo ima Schönbach (»Unter der Linde«): l. c., 128.

II. AVGUST WILHELM SCHLEGEL.

Več ko šest stoletij za Waltherjem von der Vogelweide ter hohenburško opatinjo Herrad von Landsperg je v krogu nemške romantike obnovil to formo, v skrajni popolnosti njeni, A. W. Schlegel:

Lob der Thränen.

Laue Lüfte,
Blumendüfte,
Alle Lenz- und Jugendlust;
Frischer Lippen
Küsse nippen,
Sanft gewiegt an zarter Brust;
Dann der Trauben
Nektar rauben;
Reihentanz und Spiel und Scherz:
Was die Sinnen
Nur gewinnen:
Ach! erfüllt es je das Herz?

Wenn die feuchten
Augen leuchten
Von der Wehmuth lindem Thau,
Dann entsiegelt,
Drin gespiegelt,
Sich dem Blick die Himmels-Au.
Wie erquicklich
Augenblicklich
Löscht es jede wilde Glut!
Wie vom Regen
Blumen pflegen,
Hebet sich der matte Muth.

Nicht mit süßen
Wasserflüssen
Zwang Prometheus unsern Leim:
Nein, mit Thränen;
Drum im Sehnen
Und im Schmerz sind wir daheim.
Bitter schwellen
Diese Quellen
Für den Erd' umfangnen Sinn,
Doch sie drängen
Aus den Engen
In das Meer der Liebe hin.

Ew'ges Sehnen
Floß in Thränen,
Und umgab die starre Welt,
Die in Armen
Sein Erbarmen
Immerdar umflutend hält.
Soll dein Wesen
Denn genesen
Von dem Erdenstaube los,
Mußt im Weinen
Dich vereinen
Jener Wasser heil'gem Schooß.¹

¹ August Wilhelm Schlegel's poetische Werke. I. T. — Heidelberg 1811. S. 242/4.

Ni A. W. Schlegel izmed romantikov edini, ki je to starodavno strofo vsprejel ter prenesel v novodobno nemško literaturo: gojili so jo še mnogi drugi. A dva sta mi razloga, da izmed vse romantike naglasim tu prav ta vzgled: 1. ker je bil A. W. Schlegel romantik, po strogi teoriji, zavesten zastopnik tendenc romantike in njenega sistema, v praksi svojega dela prav načeloma udeležen posebej tiste maksime, da treba moderni predvsem iz vseh davnin dvigniti ter spojiti v eno žarišče, v eno samo fundamentalno točko zbrati vse forme, od najpreprostejše do najtežavnejše, kar jih je (pa bodi v katerikoli govorici) rodil človeški duh v svetu poezije; in 2. ker je teorijo in prakso njegovega dela natančno ter do podrobnosti poznal naš Prešeren.

Dvakrat priča naš poet sam o svojih stikih s pesniškim delom A. W. Schlegla.

Leta 1832 je poslal iz Celovca Čopu zaradi soneta »Apel in čevljar«, ki ga je bil Prešeren zložil zoper Kopitarja in ki mu ga je Čop v rokopisu Zhbelize III. črtal, oster epigram po tem-le, ravno tiste dni v Wendtovem almanahu za l. 1832 objavljenem distihu A. W. Schlegla (»Auf Veranlaßung des Briefwechsels zwischen Goethe und Schiller«):

Der erste Eintritt.

Viel kratzfüßelnde Bücklinge macht dem gewaltigen Goethe
Schiller; dem schwächlichen nickt Goethes olympisches
[Haupt.]¹

In naslednjega leta 1833 je skončal Čopovo »abecedno pravdo« (ABC-Krieg) z duhovitim ciklom zoper dunajskega cenzorja in slavista Kopitarja: | Literarische Scherze | in August Wilhelm v. Schlegel's Manner. | Vom | »Doctor-Dichter P.« |²

Nista pa tadva izpričana vpliva A. W. Schlegla na Prešernovo umetniško oblikovanje edina. Dolgo in težavno delo bo, preden jih bomo spoznali vse! Enega pa mi je naglasiti tu, ob vnani formi, ob strofi Prešernove proemialke »Luna sije«.

Bil je v naši literaturi sami že pred to Prešernovo ustvaritvijo sicer en vzgled tiste znamenite strofe. V drugih bukvicah Zhbelize je bil priobčil urednik Miha Kastelic l. 1831 ljublj. teologa Emanuela Jožefa Kovačiča prevod Fellingingerjeve napitnice »Trinklied«. ³ In v tej odpeva k o r solistu to-le stalno strofo:

Natozhite,	Brüder, füllet!
Bratje, pite	Seht, es quillet
Zhišto kapljo ko slató!	Rebensaft, wie Gold so rein!
Natozhite,	Füllt und stürztet!
Iprasnite	Glaubt, es würzet
Drage, kupizo polnó.	Alles nur der Wein! ⁴

¹ Prešeren Čopu 13. feb. 1832. (Lj. Zv. 1888, 579). Prešernov epigram gl.: Dr. Franz Prešeren, Deutsche Gedichte. Hrsgb. von L. Pintar. Laibach 1902. S. 41.

² Illyrisches Blatt 1833, Außerordentliche Beilage zu Nro. 30 vom 27. Juli.

³ »Modri piviz. Po Fellingingerjovi pefmi.« (Na str. 17/19.)

⁴ Johann Georg Fellinginger's poetische Schriften. Hrsgb. von J. G. Kumpf. Klagenfurt. Erster Bd. 1819. Zweiter Bd. 1821. — In na str. 93. zvezka I.: »Trinklied. 1808«. J. G.

A da ni ta vzgled, ampak da je bil A. W. Schlegel Prešernu formalni vzorec za njegovo Podoknico, in sicer da je prav zgorenja pesem Schleglova bila tu Prešernu pred očmi, ko je vstvarjal svojo pročišalko »Lúna sije«, — o tem mi govori, vsaj meni, notranja forma Prešernove umetninice! Preberiva jo, seveda — po svoje, s pravimi odmori!

Pod oknam.

1 Lúna sije, I. del. a)
Kládvo bje
Trúdne, pózne úre zé;
Préd neznáne
Sêrčne ráne
Méni spáti ne pusté.

2 Tí si kríva b)
Ljubezníva
Déklica nevsmíljena!
Tí me rániš,
Tí mi brániš,
De ne mórem spát' domà.

3 Obraz míli
Tvój posíli
Mí je védno pred očmí;
Zdihujóče
Sêrce | vróče
Védno k tēbi hrepení.

4 K óknu prádi, c)
Drúg ne vídi,
Ko nebéške zvézdice;
Se perkáži,
Al sovráži
Me sercé, povéj, al ne?

5 *Up mí vzdígni,* II. del:
Z róko mígni, vrh in prepas.
Ak bojíš se govorit'! —
Ura bje,
K óknu ní je,
Kaj siróta čem storit'!

6 V hrám pogléjte, III. del.
Mí povéjte,
Zvézde, al rés óna spí;
Al poslúša,
Me le skúša,
Al za drúziga gorí.

7 Ako spáva,
Náj bo zdráva,
Ak me skúša, nič ne dé;
Po nje zgúbi,
Ako ljúbi
Drúz'ga, || póclo bó sercé.

Poezije 1847, 8, 9.

Fellinger je bil avstrijski častnik, porojen 3. I. 1781 (Peckau na Štajerskem), u. 4. 27. XI. 1816 v Postojni, kjer je služboval kot konskripcijski revizor od jeseni I. 1815. In prav ta dogodek je najbrže bil vzrok, da je prišla Fellingerjeva, sama na sebi zelo neznatna pesem v Kranjko Zhbelizoo.

Štiri formalne komplekse ima že na okó Schleglova pesem. In Prešernova? Na prvi videz, kaj ne, ne kaže nikake formalne skupnosti — o vsebinski ni govora tu! — s Schleglovo. Trije, samo trije deli, in sicer trije mejsebojno zelo neenakomerni deli — proti štirim, strogo enakoličnim kompleksom!

A vzemimo si zadnjega, tretjega v Prešernovi pesmi, — zase! Kaj vidiva? Dve strofi — en sam kompleks, kakor v Schleglovi — dosledno štirikrat! In oglejva si potem prvi Prešernove: štiri strofe so ena celota, ena sama vsebinska celota, le da deljena takó, da ne razpada na dve dvojici (2 + 2) — kakor pri Schleglu, ampak da v četvorici obklepa prva in četrta strofa kakor okvir — neko osrednjo dvojico (1 + 2 + 1). A eno je navzlic temu neoporečno dejstvo: da je ves I. del v primeri s III. delom celote v gotovem sorazmerju, in sicer da je I. del dvakratno tolik kakor III. del sam zase ($2/3 : 1/3$). Dvojica strof je v Prešernovi pesmi potemtakem vendarle tisti temeljni kvantum, tista formalna enotka, ki meri in določa sorazmerja delov v celoti, — prav kakor v Schleglovi pesmi!

Štiri dvojice šteje nemška, tri pa torej slovenska. A slovenska Prešernova šteje poleg treh dvojic — še nekaj: še eno samko zase! In kje? Med I. delom, ki šteje dve, in med III. delom, ki šteje eno dvojico. Schlegel ima na tem mestu normalno, kakor sicer, kompleks iz dveh strof; in misli si pri Prešernu na mestu tiste izjemne samke — skupino iz dveh, kakršno ima n. pr. v III. delu, pa imava tudi v Prešernovi pesmi tisto dolgočasno enakomernost Schleglove: štirikrat po dve, torej osem strof pravzaprav. A zakaj je Prešeren tu izpodmaknil eno strofo ter odlikoval to mesto — z izjemo, z — varianto, z — ozko samko? Ali slutiš visoko razdaljo med obema pesnikoma tu že sam? Ali ne slutiš, ko si prebral pesmico, tu velike samotvorne umetnosti v Prešernovi umetnini?

Prešeren je privzel formalne elemente Schleglove kompozicije, a zamislil svojo umetnino kot celoto že v zametku povsem samostojno in samobitno, povsem drugače kakor Schlegel. Malenkost le se zdi da je izpremenil; a ta malenkostna izprememba izvira in poteka iz globoke umetniške ideje, ki je mnogo mnogo globlja kakor Schleglova.

Prešeren je zamislil svojo umetnino na tretjinska sorazmerja: na dva kompleksa, en večji in en manjši, ki sta si pa mejsebojno v proporcionalnem odnosu $2/3 + 1/3$, ker $(1 + 2 + 1) : 2$. V prvem, večjem kompleksu raste notranja napetost zdržema višje in višje ter se pristopnjuje do svojega vrha, do krize — prav v tisti samki med I. in III. delom, v tisti zagózdi, ki jo je umetnik zasadil med večji in med manjši kompleks, med prvi dve in med tretjo tretjino — kot vsebinski vrh, in kot arhitektonski prepas. Prav to zagozdo pa, ki je formalno arhitektonski prepas, ker motiv, ki je umetnik z njim naglasil in materialno nazorno utvarinil tisto zarezo med drugo in tretjo tretjino ter takó zmaknil prvi dve dvojici tudi formalno, kakor ju spaja že vsebina, v tesno mejsebojnost enega samega kompleksa, zadnjo dvojico pa odkrojil samostojno zase; — prav ta zarinec je Prešeren umetniški izkoristil, da v njem dvigne na očivid ter s tem posebno krepko poudari vsebinski vrh: vrh no-

tranje duševne drame, ki jo razvija drobna »popevka« Pod oknom; tiste drame, ki se obrne že koj v sami samki navzdol ter prične, ko je v njej dosegla svoj vrh, koj tik za tistim avtentično Prešernovim pomišljajem, ki je arhitektonsko znamenje, strmó padati — v katastrofo: »pôč'lo bó sercé«.

Sklepam: Da ima proëmiálka »Lúna síje« to tako notranjo formo, formo slonečo na dvojici strof kot temeljni arhitektonski enotki, — je vpliv gorenje Schleglove pesmi z isto strofo, z isto skupino iz dveh strof kot enotko kompozicije. Da pa ima Prešernova spesnitev kot celota še formo na sorazmerje $\frac{2}{3} : \frac{1}{3}$, s povdarkom arhitektonske zarezé v tisti peti strof-samki, — je posledica samostojnega umetniškega akta, samobitne umetniške ideje Prešernove, ki je ž njo samotvorno prežél in preosnoval iz Schlegla prejeti vpliv; ideje, ki je ž njo tudi v tej pesmici svoji udejevil tisto vseobčo tendenco svoje umetnosti Prešeren: spoj umetniških principov grške antike z umetniškimi principi moderne v umetniški praksi sadanjosti. »Minerva« + »Apolon« = principi moderne + principi antike! Schlegel je v svoji pesmi pripojil le neko starodavno tradicijo daljnih davnin neskaljeno — v moderni »centrum« romantike ter s tem realiziral en princip njen, — po maksími: »der Bildung [= vtelešanja in formiranja] Strahlen all' in Eins zu fassen«, kakor je rekel njegov brat Friedrich; Prešeren pa je v svoji ustvaritvi zadostil sicer tudi isti zahtevi kakor Schlegel, a poleg tega tudi še oni drugi, mnogo težavnejši, — in sicer

zadostil jej ravno s tisto sedmerodelno, po principu tretjinsko arhitektoniko, ki jo je vstvaril s takó malenkostno, navidez takó nezatno izpremembo Schleglove kompozicije v svojem spevu. In kaj je posledica? Dolgovezno enakomerni, dolgočasni dih Schleglove kompozicije je prav vsled te umetniške ideje — izginil v Prešernovi umetnini, ki v njej valoví krepko, dramatično, umetniški napetó življenje!

*

Podal sem s tem drugi mejnik v zgodovini tiste posebne strofe, ki je strofa Prešernove, daleč takraj Julijine dobe in Čopove smrti nekako l. 1842 ob prirejanju »Poezij« nastale, za uvod, za proëmiálko »Julijini« dobi vstvarjene Podoknice; tisti mejnik, ki je direktno vplival na Prešerna samega. Stoletja so med obema mejama, med »ritmi« nemške opatinje Herrad in pa to Schleglovo pesmico; in ta stoletja krijejo za celo biblioteko dokumentov o literarnem življenju te strofe med raznimi narodi, v nemški, italijanski, francoski literaturi. Leta dela bodo potrebna, da bo vse to zistematično zbrano in dovršeno pred nami! Majhno in kratko je življenje človeka-posamnika, dolgo in težavno je delo raziskovanja. Dobrodošli torej — resnični prispevki, odkoderkoli, ter tudi najmanjši! Rezultat pa bo zaobsegel vso zapadno Evropo, velik kos svetovne literature, ter ga presadil v našo ozko literaturo — ob Prešernu!

Ljubljana, 20. julija 1914.

KNJIŽEVNOST.

Engelbert Gangl: **Moje obzorje**. Učiteljska Tiskarna. Ljubljana 1914. Knjiga stane 3 K, po pošti 20 vinarjev več.

Moje obzorje je zbirka pesmi. Zbirka obsega 153 strani, ki so velike in zelo ekonomično izrabljene. Tehnična stran govori potemtakem za veliko obzorje. A drugače? Drugače je to obzorje majhno, ozko.

Nič ne dam »prsta na čelo«, ko pišem te vrste, in vnaprej povem, da »kar je pod solncem, vse mi je po misli, ne lovim se za vejice in pike, in kjer so te, ne bom robantil in svetoval« (cf. Kritikom, str. 71) — samo kar mislim, povem.

Leta 1914. človek težko prebere to zbirko od začetka pa do zadnje strani, in če jo — potem gotovo zmučen vzdihne: Kaj pa je vas treba bilo — v tej množini!

Ljubezenska lirika je naivna in povrhu še pogreta. Citiral bi lahko za primer »Iz veselih mladih dni« 1., 3., 5., in še to in ono tu in tam in zraven postavil Prešerna, Ketteja, Aleksandrova in še druge — a ne maram biti dolg, še manj žaliti Prešerna, Ketteja in Aleksandrova.

Sonate in soneti so, recimo, dobri, dasi ni posebne globokosti v njih. In prožnosti tudi ne.

Zadnji — VI. — oddelek je epičen. Povečini je verzificirana proza in obdeluje socialna vprašanja. »Prvi pozdrav« bo, kakor je kratek, najboljši:

Marko Šaš spe v domovino —
ves izmučen, ves izžet;
kar imel je sil najjačjih,
vse mu vzel je tuji svet.

»Zdrava zemljica domača!«
pesem v duši zaigrá,
dvigne se... Že zažluši jo
bron mrtvaškega zvoná.

Tudi »Rodovinska sreča« (str. 145) zasluži klicaj. »Dogodek na vasi« (str. 101) in »Soror Alma« (str. 133) sta motiva, ki sta znana tudi narodni pesmi — le da ju je narodni pevec bogve kdaj že podal vse lepše ko Gangl. »Krvavi krst« (str. 147) ponavlja sonato o življenju.

Summa summarum: 1. Manj bi ne škodilo; 2. dikcija je okorna od kraja do konca; 3. dobra stran: pesmi so umljive od prve do zadnje po vseh pravilih, tako da bo Pavel in Peter zadovoljen ž njimi. In to je danes, ko kličemo »Več luči!«, že dosti. Jos. Lovrenčič.

Izobraževalna knjižnica, I. zvezek. Kranj 1914. Cena 40 vin. — »Tiskovno društvo« v Kranju je dosedaj izdalo 20 zvezkov »Gorenjske knjižnice«, ki je obsegala večidel leposlovne sestavke iz »Gorenjca«, sedaj pa se je to podjetje izpremenilo v »Izobraževalno knjižnico«. Prvi zvezek obsega šest zgodovinskih spisov kranjskega dekana A. Koblarja, prinaša njegovo